

Nemzeti énekeink hibás előadásáról

Himnuszunk előadásának nem csekély az irodalma. Több szempontból is hozzászóltak már. A témát most egy olyan adattal szeretném kiegészíteni, amelyre tudomásom szerint eddig még senki sem figyelt fel. Ehhez kapcsolódva pedig a *Szózat* és a *Nemzeti dal* interpretálásának egy-egy vitás kérdéséről is szólok.

„Jókedvvel, bőséggel” – Kölcsey versének ez a második sora akár szavalja, akár éneklí magyar előadó, zengi kórus vagy játssza zenekar, helyesen cseng. De nem úgy külföldi zenekarok előadásában.

Jómagam erre 1946 áprilisában figyeltem fel, amikor, mint a moszkvai magyar követség kulturális titkára, meghívást kaptam az ottani helyőrségi laktanyába, hogy ítéljem meg, jól adja-e elő zenekaruk a magyar himnuszt. A Nagy Ferenc vezette kormánydelegáció ünnepélyes fogadására készültek. A második sornál szinte felhördültem. Úgy játszották, széttöredezve, mintha ezt énekelnék rá: „Jóked, velbő, séggel”. Protestálásomra aztán elfogadták, hogy ebben a sorban nem három „trocheus” kell, hanem két „daktilus”, vagyis nem 3x2, hanem 2x3 elől hangsúlyos szótag.

Azóta is többször hallottam ezt a hibás előadást, ha külföldi zenekar adta elő himnuszunkat, protokolláris alkalommal vagy magyar sportoló győzelmének kihirdetésekor. Nagyszabású nemzetközi viadatok esetén ez a hiba nemigen fordul elő, mert ilyenkor a rendezők megkapják a jól készült hanglemezeket; de kétoldalú találkozónál, hacsak sportolóink nem viszik magukkal a lemezt, elő-előfordul a helybeli zenekar magyar füleket sértő, szagattott játéka.

Az ok bizony Erkelre vezethető vissza. *Himnuszunk* zeneköltőjében annyira benne élt a szöveg imádságos első két sora, és annyira él mindnyájunkban, akár magunkban mondjuk, akár előadja a zenekar, vezényli a karmester, hogy magától értetődő a „két daktilus”: feleslegesnek tűnik, hogy jelölni kellene az első és a negyedik szótag hangsúlyosságát, a három-három szótag összetartozását, a harmadik szótag utáni cezúrát – ezzel félreérthetetlen utasítást adva azoknak az előadóknak is, akik nem ismerik a magyar szöveget... Nincs is ilyen jelölés a kotta kéziratán.

A komponáláshoz jómagam nem értek, de úgy vélem, a baj kiküszöbölhető lenne, ha *Himnuszunknak* olyan zenekari kottája jelennék meg, amely a szóban forgó hely interpretálását ne a karmesterre bízna, hanem megfelelő jelöléssel kifejezetten a daktilikus beosztást írta elő.

Egressy Béni, amikor Vörösmarty *Szózatát* megzenésítette, a versnek két-két strófájából szerzett egy-egy zenei strófát (nagyon okosan, hiszen minden négysoros versszakot zenében ismételni elaprózottá tette volna a melódiát), s nyilván úgy érezte, hogy a zenei strófa végén a második versszak utolsó sorában („itt élned, halnod kell”) nem volna eléggé frappáns az olyan elnyújtott legato, mint az első versszak utolsó sorában („mely á-ápol s e-elta-akar”). Ide jó zenei érzékkel minden hang részére külön szöveget kívánt és ezért a szöveget két szótaggal megszaportotta. Nem „ajándékozta meg” Vörösmartyt két szótaggal, ami visszatetsző lett volna, hanem a költő egy hangsúlyos szavát megismételte, amihez kétségkívül joga volt, s ami bevett szokás a zeneirodalomban. (Gondoljunk csak az *Ave Maria* megzenésítésére.)

„Itt élned, élned-halnod kell” – ezt a szöveget vette az első zenei strófa utolsó sorába Egressy.

Szép megoldás. „Élni-halni” nyelvünkben önálló ige, mintegy független két összetevőjétől, a „rajongani” szinonimája, pl. „élek-halok a szerelmemért”, „élek-halok hazámért” – „élet” és „halál” fogalmától eltekintve azt jelenti, hogy „rajongok érte”. Szép megoldás.

És mégis van egy súlyos bökkenője, ami a *Szózat* illetően éneklését hibássá teszi. Ugyanis a magam tapasztalatát ellenőrizendő, afféle kis közvélemény-kutatást folytattam: többeknek, köztük hivatásos muzikusoknak, sőt, jeles zeneszerzőknek lejártattam a *Szózat* kazettáját, s utána megkérdeztem tőlük, mit hallottak a kórus szövegében az „áldjon vagy verjen sors keze” sor után; egyhangúan ezt válaszolták: „Itt élned és meghalnod kell”.

Pedig a kórus jól énekelte, szépen, ahogyan Egressy megírta. Mi hát a baj?

A baj az, hogy a második „élned” második szótagja, a „-ned” taktuskezdő, igen hangsúlyos, a hallgató szókezdőnek érzi és helyette önkéntelenül odaképzeli azt, hogy „meg”. Ami pedig öreg hiba, mert a „meghalnod kell” valami végzetszerűséget sugall, azt, hogy „itt meg kell halnod”, s ez távol, nagyon távol áll Vörösmarty és Egressy szándékától, amely nem a halált, annak végzetszerűségét, hanem a hazáért való rajongást öntötte szóba, zenébe.

A kórus *így éneklte*: „itt élned él nedhalnod kell”, aminek nincs értelme, s ezért a közönség, még a vájt fülű muzsikusi is *így érti*: „itt élned és meghalnod kell”, aminek van ugyan értelme, de hibás, rossz értelme.

A baj oka és remélhető orvoslása itt is, mint a *Himnusz* esetében a kottapapíron rejlik: ezúttal nem téves, hanem félreérthető az interpretálás, s ennek lehetősége úgy volna kiküszöbölhető, ha avatott komponistakéz a szöveg és a dallam meghagyásával a szóban forgó sorban a szüneteket és a hangsúlyozási előírást úgy módosítaná, hogy a „-ned” helyett a második „él-” legyen taktuskezdő, hangsúlyos szótag.

A *Nemzeti dal* téves értelmezése nem zenei és nem is általános jelenség.

Olykor, rendszerint a sajtó handsabjain, megszólal egy-egy olyan főokos, aki azt állítja, hogy a *Talpra magyar...* második strófája:

*Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ősapáink,
Kik szabadon éltek-haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak –*

a szokott központozás megváltoztatásával így értelmezendő:

*Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak. Ősapáink,
Kik szabadon éltek-haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak.*

Vagyis: hogy nem az ősapáink a „kárhozottak”, hanem mi magunk vagyunk azok.

É balga értelmezésnek több cáfolata van.

Először is a kárhozat, elkárhozás túlvilági fogalom, a pokollal kapcsolatos. Elkárhozni annyit, mint pokolra jutni, amint Petőfi is használja *Fa leszek* című versében: „Ha, leányka, te vagy a pokol: (hogy egyesüljünk) én elkárhozom.” Meg aztán itt van a *Petőfi-szótár*: tanúsítja, hogy a költő az elkárhozás, kárhozat fogalmát csak a halál utáni pokolra jutás értelmében használja, előre legfeljebb olyan átvitt értelemben, mint ahogyan azt is mondhatjuk, hogy „pokol az életem”. A *Nemzeti dal* szóban forgó passzusát idézve, a szótár kereken így értelmezi az ősapák kárhozott mivoltát: „hóltá után nyugtot nem találó”. Hogy miért? Világosan megmondja a költő: mert „szolgaföldben nem nyughatnak”. És ha még a logika és a *Petőfi-szótár* tudós szerkesztői sem győznék meg bugyuta főokosunkat, akkor hívjuk tanúságtételre magát Petőfi Sándort: a *Nemzeti dal*nak ama első példányát, melynek kinyomtatásánál ő maga is jelen volt Landerer és Heckenast nyomdájában és melyet már jó néhányszor kiadtak fakszimilében, ott látható a költő saját kezű aláírása, és ott olvasható az az ominózus sor, így: „Kárhozottak ősapáink”.

Törjünk tehát, ha időnként főokosok bukkanak fel, ne *lándzsát* variánsuk *mellett*, hanem *felette pálcát*.

Radó György